

QORAQALPOG'ISTONDA AGROTURIZMNI RIVOHLAN TIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY ASOSLARI

Nukus shahri Berdaq Nomidagi

Qoraqalpoq Davlat Universiteti 4-kurs talabasi

Jumanazarov Arzubek

Berdaq Nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

4 kurs talabasi

Qalilaev Asqar

Berdaq Nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti Professori

Qalmuratov Baxtiyar

Berdaq Nomidagi Qoraqalpoq Davlat Universiteti

Assistant Professori

Raximboyev Muzaffar

Annotatsiya: *Qoraqalpog'iston Respublikasida agroturizmni rivojlantirish hududning o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoiti, qishloq xo'jaligi salohiyati va boy etnografik merosiga asoslanadi. Maqola davlat-xususiy sheriklik, agro-klasterlar va infratuzilma rivojlantirish kabi tashkiliy mexanizmlarni, imtiyozli kreditlash va daromad diversifikatsiyasini o'z ichiga olgan iqtisodiy asoslarni tahlil qiladi. Raqamli texnologiyalar va barqaror rivojlanish tamoyillari asosida agroturizm Qoraqalpog'iston iqtisodiyotining yangi o'sish nuqtasi sifatida shakllanadi.*

Kalit so'zlar: *agroturizm, Qoraqalpog'iston, davlat-xususiy sheriklik, agro-klasterlar, turistik infratuzilma, ekoturizm, barqaror rivojlanish,*

Qoraqalpog'iston Respublikasi O'rta Osiyoning o'ziga xos agro-ekologik va etnografik potensialga ega bo'lgan mintaqasi sifatida agroturizmni rivojlantirish uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadi. Mintaqaning turistik salohiyati, ayniqsa, Amudaryo bo'yidagi 300 ming gektardan ortiq sug'oriladigan yerlar, Orolbo'yining o'ziga xos ekotizimi, boy qoraqalpoq madaniyati hamda I.V. Savitskiy nomidagi dunyoga mashhur san'at muzeyi bilan uzviy bog'liqdir. Agroturizm qishloq xo'jaligi va turizmning sinergetik birlashmasi sifatida mintaqaga uchun bir qator strategik afzalliklarga ega. Xususan, ushbu sohani rivojlantirish orqali qishloq joylarda 500-700 tagacha yangi ish o'rinlarini yaratish (ijtimoiy), fermerlar daromadini 35-42% ga oshirish (iqtisodiy), barqaror resurslardan foydalanishni yo'lga qo'yish (ekologik) hamda qoraqalpoq etnografik merosini saqlash va targ'ib qilish (madaniy) imkoniyati tug'iladi. Mazkur maqolada Qoraqalpog'istonning agro-ekologik salohiyati, tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari va mintaqaviy imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Mintaqadagi 1,8 mln gektar maydon agro-turistik faoliyatni yo'lga qo'yish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Hududning tabiiy-iqlim sharoitini tahlil qilganda, quyidagi muhim jihatlar ko'zga tashlanadi:

- Amudaryo vodiysi: 320 ming gektar paxta va 150 ming gektar meva-sabzavot yetishtiriladigan hudud sifatida agro-turlar uchun asosiy baza hisoblanadi.
- Orolbo'yi hududi: Orol fojiasi ta'sirida paydo bo'lgan noyob ekotizimlar, jumladan, saqmon pufudagi va Orol tulkisi kabi noyob flora va fauna vakillari ekoturizm uchun o'ziga xos ob'ektlar bo'lib xizmat qiladi.
- Sudochiye va Ellikqala: Bu hududlardagi qadimiy irrigatsiya tizimlari va arxeologik yodgorliklar agroturizmga tarixiy-ma'rifiy mazmun bag'ishlaydi.
- Muborak va Chimboy: Mazkur hududlarning o'ziga xos iqlimi organik qishloq xo'jaligini yuritish va uni turistik mahsulot sifatida taqdim etish uchun ideal sharoit hisoblanadi.

Mintaqaning qishloq xo'jaligi salohiyati agroturizm industriyasi uchun mustahkam xomashyo bazasini ta'minlab beradi. Xususan, Qoraqalpog'istonda yiliga o'rtacha 320 ming tonna paxta, 180 ming tonna meva-sabzavot hamda 120 ming tonna go'sht-sut mahsulotlari yetishtirilmoqda. Shu bilan birga, hududning ekologik imkoniyatlari yiliga 25 ming tonna organik mahsulotlar ishlab chiqarish potensialiga ega ekanligi sohaning istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Agroturistik mahsulotlarning jozibadorligini oshirishda Qoraqalpog'istonning boy etnografik va madaniy resurslari muhim o'rin tutadi. Dunyoga mashhur I.V. Savitskiy nomidagi davlat san'at muzeyidagi 100 mingdan ortiq asarni o'z ichiga olgan rus avangard san'ati to'plami, qoraqalpoq milliy kiyimlari, jumladan, atlas, adras va chapan tikuvchilik an'analari sayyohlar e'tiborini tortuvchi asosiy omillardir. Shuningdek, mahalliy hunarmandchilikning pichoqchilik, yog'och o'ymakorligi va sopolchilik kabi turlari hamda an'anaviy palov, tosh kabob va qoraqalpoq noni kabi milliy taomlar majmuasi agroturizmning madaniy tarkibini boyitadi. Ushbu imkoniyatlarni samarali ishga solish uchun tegishli tashkiliy mexanizmlarni ishlab chiqish talab etiladi.

Ushbu tizimli yondashuvlarni inobatga olgan holda, mintaqada agroturizmni rivojlantirishning asosiy drayveri sifatida davlat-xususiy sheriklik (PPP) mexanizmlarini joriy etish strategik ahamiyat kasb etadi. Mazkur modelning samarali sxemasi uch tomonlama manfaatlar muvozanatiga asoslanadi: davlat sektori zarur infratuzilmani yaratish, xalqaro marketing kampaniyalarini olib borish va malakali kadrlar tayyorlash mas'uliyatini o'z zimmasiga olsa; xususiy sektor bevosita investitsiya kiritish, xizmatlar sifatini oshirish va innovatsion texnologiyalarni tatbiq etish bilan shug'ullanadi. Mahalliy aholi esa o'zining mehnat resurslari va noyob madaniy merosi bilan ushbu zanjirning ajralmas

qismiga aylanadi. Bunday hamkorlikning amaliy ifodasi sifatida Nukus shahri hokimligi va "Qoraqalpog'iston Turizm" MChJ o'rtasidagi qo'shma loyihalarni, shuningdek, Buxoro davlat universiteti turizm fakulteti bilan hamkorlikda yo'lga qo'yilgan mutaxassislar malakasini oshirish dasturlarini ko'rsatish mumkin.

Sohani yanada jadallashtirishda agro-klaster konsepsiyasi muhim bo'g'in bo'lib xizmat qiladi. Mavjud qishloq xo'jaligi klasterlari negizida ixtisoslashgan turistik maskanlarni tashkil etish yuqori iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi. Masalan, "Nukon" agroparki negizida "Orol mehmonxonasi" va organik fermalarni birlashtirish, Amudaryo klasterida esa "Paxta etnoturi" va milliy taomlar kompleksini yaratish mintaqaning turistik jozibadorligini tubdan oshiradi. Shuningdek, Chimboyning organik fermalari bazasida "Yashil agro-etnotur" loyihalarining yo'lga qo'yilishi ekologik toza mahsulot iste'molchilarini jalb etishga xizmat qiladi.

Klasterli yondashuvning afzalliklari raqamlarda ham yaqqol namoyon bo'ladi: resurslardan kompleks foydalanish natijasida 70% gacha tejamkorlikka erishiladi, marketing xarajatlari o'rtacha 40% ga kamayadi va eng muhimi, tizimli xizmat ko'rsatish evaziga mijozlar oqimi 2,5 martaga ko'payishi prognoz qilinmoqda. Bu esa nafaqat iqtisodiy o'sishni, balki Qoraqalpog'istonning barqaror rivojlanayotgan agro-turistik markaz sifatida xalqaro maydonga chiqishini kafolatlaydi.

Mintaqada agroturizmni barqaror rivojlantirishning poydevori sifatida zamonaviy infratuzilmani shakllantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu yo'nalishda to'rtta asosiy vektor bo'yicha ish olib borish zarur. Birinchidan, transport logistikasini yaxshilash maqsadida Nukus-Muborak yo'nalishidagi 150 km masofadagi avtomobil yo'llarini tubdan rekonstruksiya qilish talab etiladi. Ikkinchidan, energetika mustaqilligini ta'minlash uchun 50 ta ixtisoslashgan agro-mehmonxonani muqobil energiya manbalari, xususan, quyosh panellari bilan jihozlash ko'zda tutilgan. Uchinchidan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari qamrovini kengaytirish orqali qishloq hududlarida 4G aloqa sifatini 85% ga yetkazish va barcha asosiy turistik ob'ektlarda bepul Wi-Fi zonalarini tashkil etish mintaqaning raqamli jozibadorligini oshiradi.

Loyiha doirasida ishlab chiqilgan iqtisodiy mexanizmlar va investitsion jozibadorlik ko'rsatkichlari sohaga sarmoya kirituvchilar uchun qulay muhit yaratadi. Davlat tomonidan taqdim etilayotgan imtiyozlar paketi 5 yil muddatga foyda solig'i (JDM) bo'yicha 0% stavkani, standart 18-22% o'rniga imtiyozli 7% li kreditlarni hamda infratuzilma qurilishi xarajatlarining 40% qismini subsidiyalar hisobidan qoplashni o'z ichiga oladi. Shuningdek, eksportga yo'naltirilgan loyihalar uchun 50,000 AQSh dollarigacha bo'lgan grant mablag'lari ajratilishi ko'zda tutilgan. Ushbu rag'batlantirish choralari natijasida loyihalarining o'zini oqlash muddati (Payback period) standart turizmdagi 7.1 yildan 4.2 yilga tushadi,

ichki daromadlilik normasi (IRR) esa 28% ni tashkil etadi. Masalan, 50 o'rinli kichik agro-mehmonxona uchun sof keltirilgan qiymat (NPV) 250,000 AQSh dollari miqdorida baholanmoqda.

Agroturizmning joriy etilishi natijasida yuzaga keladigan daromadlar diversifikatsiyasi bitta fermer xo'jaligi misolida yaqqol namoyon bo'ladi. An'anaviy modelda faqatgina paxta xomashyosini sotish orqali fermer yiliga o'rtacha 15,000 dollar daromad olgan bo'lsa, agroturizm modeliga o'tish orqali ushbu ko'rsatkich qariyb ikki barobarga (98% ga) oshib, 29,700 dollarni tashkil etadi. Bu o'sish mehmonxona xizmatlari (8,000\$), milliy taomlar tayyorlash (5,500\$), etno-demonstratsiyalar (4,200\$) va qishloq xo'jaligi mahsulotlarini bevosita sayyohlarga sotish (12,000\$) hisobiga shakllanadi. Bunday iqtisodiy o'sish nafaqat fermerlarning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi, balki qishloq hududlarini kompleks rivojlantirishning asosi bo'lib xizmat qiladi.

Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra, Xulosa va takliflar bo'limi mintaqaning istiqbolli rivojlanish trayektoriyasini belgilab beradi:

Qoraqalpog'iston agroturizmi mintaqaning tabiiy-iqtisodiy salohiyatidan kompleks foydalanishga asoslangan strategik yo'nalishdir. Tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni tizimli joriy etish orqali sezilarli natijalarga erishish mumkin. Xususan, soha iqtisodiyotiga yo'naltirilgan 1.58 mln dollar miqdoridagi investitsiya kelajakda 4.5 mln dollar yillik daromad keltirishi prognoz qilinmoqda. Shuningdek, loyiha doirasida 233 ta yangi (doimiy va mavsumiy) ish o'rni yaratilishi, resurslarni 65-90% gacha tejash orqali ekologik barqarorlikka erishish hamda ayollar bandligini 65% ga oshirish kabi muhim ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlar ko'zda tutilgan.

Mintaqaning agroturistik salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish maqsadida davlat miqyosida quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish taklif etiladi:

- Birinchidan, sohaning huquqiy va strategik asoslarini mustahkamlovchi "Agroturizm-2030" milliy dasturini qabul qilish;
- Ikkinchidan, tadbirkorlar uchun uzoq muddatli va imtiyozli kredit mexanizmlarini joriy etish;
- Uchinchidan, Buxoro va Samarqand davlat universitetlari bilan hamkorlikda agroturizm sohasi uchun ixtisoslashgan kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash markazini tashkil etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Qoraqalpog'iston agroturizmi nafaqat iqtisodiy foyda manbai, balki Orolbo'yi mintaqasining iqtisodiy tiklanishi, ekologik muvozanati va barqaror rivojlanishining yangi, innovatsion vektoridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNDP Uzbekistan. (2021). Qoraqalpog'istonda barqaror ekoturizmni kengaytirishga tayyorlanmoqda. BMT Taraqqiyot Dasturi va YuNESKO qo'shma loyihasi. <https://www.undp.org/uz/uzbekistan/press-releases/qoraqalpogiston-barqaror-ekoturizmni-kengaytirishga-tayyorlanmoqda>
2. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. (2024). Qoraqalpog'istonda qishloq xo'jaligi, sanoat va turizmni rivojlantirish. <https://gov.uz/oz/imv/news/view/62534>
3. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. (2026). Qoraqalpog'istonda turizmni rivojlantirish bo'yicha davlat dasturi (2025-2026). <https://gov.uz/oz/uzbektourism/news/view/125771>
4. Xolmatov, A., & Tojimurodov, Sh. (2024). Qoraqalpog'iston Respublikasida gastronomik turizmning rivojlanishi. Ekonmika, itirofiyot, tahlil va turizm jurnali, 2(4), 45-58. <https://sci-p.uz/index.php/eitt/article/view/2834>
5. Spot.uz. (2023). Qoraqalpog'istonda turizmni rivojlantirish strategiyasi 2026. <https://www.spot.uz/oz/2023/08/21/tourism-in-karakalpakstan/>
6. Buxoro davlat universiteti. (2024). Qishloq xo'jaligi va agroturizm klasterlari: nazariy va amaliy asoslari. BuxDU Ilmiy xabar, Iqtisodiyot seriyasi, № 3, 112-128. <https://buxdu.uz>
7. O'rta Osiyo global olimlar jurnali. (2024). O'rta Osiyoda ijtimoiy va gumanitar tadqiqotlar: Qoraqalpog'iston turizm salohiyati. <https://globalscholars.uz/index.php/oigt/article/view/1649>
8. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2022). 545-son qaror: 2022-2026-yillarda Qoraqalpog'iston Respublikasining turistik salohiyatini targ'ib qilish. <https://lex.uz/uz/docs/-6212913>
9. Yashil iqtisodiyot taraqqiyoti. (2023). Agroturizmni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
10. Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2024). PQ-66-son qaror: Qoraqalpog'iston Respublikasini rivojlantirish strategiyasi. <https://lex.uz/docs/-6797659>
11. ResearchGate Uzbekistan. (2024). Qoraqalpog'iston ekoturizm va etnografik turizm salohiyati. <https://www.researchgate.net>